

Lzlekanat
Wydziału Wojskowo-Lekarskiego
wpłynęło dn. 2018 -07- 02
podpis l.dz. 1099
EA J. J. J.

Lublin, 26. 06. 2018 r.

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
COLLEGIUM
MEDICUM

Prof. dr hab. n. o zdr. Marta Makara-Studzińska
Kierownik Zakładu Psychologii Zdrowia
Wydział Nauk o Zdrowiu
Uniwersytet Jagielloński
Collegium Medicum

Wydział Nauk o Zdrowiu

Ocena rozprawy doktorskiej lek. med. Agnieszki Nowakowskiej

Instytut Pielęgniarstwa

i Położnictwa

*pt.,, ZABURZENIA PSYCHICZNE I FUNKCJONOWANIA SPOŁECZNEGO
KOMBATANTÓW I OSÓB REPRESJONOWANYCH W LATACH 1940-1956“*

Zakład Psychologii Zdrowia

Promotor: Prof. SAN dr hab. n. med. Wojciech Gruszczyński

prof. dr hab.

Marta Makara-Studzińska

Kierownik Zakładu

Zaburzenia stresowe pourazowe, a także trudności w codziennym funkcjonowaniu w populacji osób uczestniczących w działaniach zbrojnych podczas II wojny światowej lub będących ofiarami tych działań są mimo upływu czasu nadal obiektem badań naukowych. Wielu autorów polskich jak i zagranicznych porusza temat występowania zaburzeń psychofizycznych u osób będących ofiarami wojny a także uczestniczących w działaniach zbrojnych. W Polsce badania nad wpływem represji II wojny na psychikę dzieci i młodzieży przeprowadził w 1947 roku Ludwik Bandura[6]. Następnie zespół Kliniki Psychiatrii UJ CM, prowadził wieloletni program badań nad więźniami hitlerowskich obozów koncentracyjnych. Programu obejmował badania naukowe nad KZ-Syndromem. Badania dotyczyły zarówno ocalonych, jak i drugiego pokolenia. Biorąc pod uwagę obecne konflikty zbrojne należy z dużym prawdopodobieństwem przypuszczać, że u weteranów a także u ofiar tych konfliktów wystąpią zaburzenia o podobnym charakterze. Znając odległe w czasie skutki represji uzyskujemy wiedzę, którą można wykorzystać do zapobiegania wystąpienia zaburzeń, wczesnego wdrożenia

ul. Kopernika 25

PL 31-501 Kraków,

tel: +48 (12) 421 40 10

fax: +48 (12) 429 48 72

marta.makara-studzinska@uj.edu.pl

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
COLLEGIUM
MEDICUM

leczenia, wypracowania metod diagnostycznych, terapeutycznych weteranów bądź ofiar obecnych konfliktów.

Podjęcie tego tematu przez Doktorantkę jest bardzo ważne i stanowi cenne uzupełnienie dotychczasowych badań.

Recenzowana dysertacja doktorska liczy 134 stron i składa się ze spisu treści, dwunastu rozdziałów, w tym wniosków, streszczenia w języku polskim i angielskim, bibliografii, spisu tabel, rycin załączników. Autorka rozprawy przeprowadziła wnikliwe analizy i syntezy uzyskanych wyników badań. Wyniki zostały przedstawione w czytelnych 29 tabelach oraz 18 rycinach. Dwujęzyczne streszczenie odpowiada zawartości rozprawy i pozwala się szybko zorientować w jej zawartości. Bibliografia jest obszerna i składa się z odpowiednio dobranych i prawidłowo zapisanych 168 pozycji polskich i zagranicznych, w znacznej mierze anglojęzycznych z ostatnich 20 lat. W pracy znajduje się także załącznik z zastosowanymi skalami badawczymi, co wzbogaca aplikacyjną wartość pracy.

Rozdział I. „Wstęp” zawiera wprowadzenie, podstawowe informacje prawne o Ustawie o kombatantach oraz osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego.

Drugi rozdział „Teoretyczne podstawy pracy” został poświęcony definicji, reakcjom oraz sposobom radzenia sobie ze stresem. Ponadto Autorka dysertacji omawia koncepcje, klasyfikacje, rozpowszechnienie, etiopatogenezę oraz leczenie reakcji na traumatyczny stres, PTSD oraz syndromu poobozowego (zw.KZ-syndrom).

W rozdziale trzecim „Przegląd piśmiennictwa” Doktorantka przedstawia wnikliwy przegląd badań dotyczących występowania zaburzeń psychosomatycznych, zaburzeń psychicznych i trudności w funkcjonowaniu w populacji osób uczestniczących w działaniach zbrojnych podczas II wojny światowej lub będących ofiarami tych działań.

Rozdział czwarty zawiera cel zasadniczy pracy oraz cele cząstkowe. Głównym celem badania Doktorantki była analiza odległych skutków: psychicznych, somatycznych i funkcjonowania społecznego u osób po

Wydział Nauk o Zdrowiu

Instytut Pielęgniarstwa
i Położnictwa

Zakład Psychologii Zdrowia

prof. dr hab.

Marta Makara-Studzińska
Kierownik Zakładu

ul. Kopernika 25

PL 31-501 Kraków,

tel: +48 (12) 421 40 10

fax: +48 (12) 429 48 72

marta.makara-studzinska@uj.edu.pl

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
COLLEGIUM
MEDICUM

przebytych zdarzeniach traumatycznych w latach 1940-1956 związanych z walką z dwoma okupantami i represjami przez nich stosowanymi. Doktorantka postawiła następujące cele szczegółowe:

1. Analiza zmiennych socjodemograficzno- medycznych.
2. Ocena stanu zdrowia psychicznego i somatycznego w aspekcie przebytego Zespołu Stresu Pourazowego (PTSD).
3. Ocena współwystępowania zaburzeń depresyjnych i ich stopnia ciężkości.
4. Analiza jakości życia i funkcjonowania społecznego.

W kolejnym rozdziale zatytułowanym „Materiał” Doktorantka zaprezentowała opis grupy badanej. Badaniami objęto grupę 97 osób. Grupę badaną (GB) stanowiło 58 osób będących kombatantami i osobami represjonowanymi w latach 1940- 1956. Kryteriami włączenia do grupy badanej było wyrażenie świadomej zgody na udział w badaniu, przebycie traumatycznego wydarzenia w latach 1940-1956, brak ostrych zaburzeń psychotycznych, brak zaburzeń otępiennych oraz brak zespołu zależności alkoholowej i od innych substancji psychoaktywnych.

Osoby badane były członkami następujących organizacji: Związku Konspiracyjnego Wojska Polskiego, Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej Zarząd Okręgu w Łodzi, Związku Inwalidów Wojennych, Związku Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego Oddział w Łodzi, Związku Sybiraków, Zrzeszenia Dzieci Polskich Germanizowanych Przez Reżim Hitlerowski oraz grupy Dzieci Ocalonych z Holocaustu. Osoby te przeżyły traumatyczne zdarzenia życiowe w związku z udziałem w działaniach zbrojnych bądź ich skutkami, a mianowicie uwięzieniem w obozie koncentracyjnym, w getcie, w więzieniu stalinowskim, w obozie pracy lub na robotach przymusowych. Grupę kontrolną (GK) stanowiło 39 osób. Osoby te nie brały udziału w żadnej walce, nie doznały represji w latach 1940-1956.

Na przeprowadzenie badań Doktorantka uzyskała zgodę Komisji Bioetyki Uniwersytetu Medycznego w Łodzi Nr RNN/383/09/KB z dnia 12.05.2009 r.

W rozdziale VI „Metodologia” Autorka dysertacji zawarła opis

Wydział Nauk o Zdrowiu

Institut Pielęgniarstwa
i Położnictwa

Zakład Psychologii Zdrowia

prof. dr hab.

Marta Makara-Studzińska

Kierownik Zakładu

ul. Kopernika 25

PL 31-501 Kraków,

tel: +48 (12) 421 40 10

fax: +48 (12) 429 48 72

marta.makara-studzinska@uj.edu.pl

UNIwersytet
JAGIELLOŃSKI
COLLEGIUM
MEDICUM

zastosowanych narzędzi badawczych. Zestaw zastosowanych narzędzi obejmuje :

1. Autorski Kwestionariusz Socjodemograficzno- Medyczny – składający się z pytań dotyczących podstawowych informacji na temat badanego: wiek, płeć, wykształcenie, pochodzenie, stan cywilny, stan zdrowia ogólnego. Szczegółnej analizie poddano traumatyczne wydarzenia życiowe w latach 1940- 1956. Kwestionariusz zawiera również pytania oceniające stan psychiczny badanego oraz kryteria zespołu stresu pourazowego (PTSD) i złożonego zespołu stresu pourazowego (DESNOS).

2. Skala Depresji Becka (ang. Beck Depression Inventory, BDI) – jest to skala samooceny i służy do przesiewowego rozpoznawania depresji. W przeprowadzonym badaniu ocena dotyczyła ostatniego miesiąca.

3. Ateńska Skala Bezsenności (ang. Athens Insomnia Scale - AIS): Skala jest narzędziem samoopisowym, opiera się na kryteriach diagnostycznych bezsenności opartych na klasyfikacji ICD-10..

4. Kwestionariusza Jakości Życia SF-36. Skala ta należy do grupy kwestionariuszy ogólnych, jest szeroko stosowana do badania jakości życia niezależnie od stanu zdrowia, czy wieku badanego. Kwestionariusz dotyczy subiektywnej oceny stanu zdrowia. Zawiera ocenę funkcjonowania pacjenta w okresie ostatnich czterech tygodni, a także zmiany w stanie zdrowia, jakie zaszły w ciągu minionego roku.

Skale badawcze są właściwie dobrane i w kompleksowy sposób oceniają badane parametry.

Ponadto w rozdziale tym przedstawione zostały metody analizy statystycznej wraz z uzasadnieniem ich użycia.

Kolejny rozdział „Wyniki badań“ – najobszerniejszy, jest prezentacją wyników badań i analiz zależności pomiędzy wynikami zastosowanych skal badawczych. Stanowi on w moim

Wydział Nauk o Zdrowiu

Instytut Pielęgniarstwa
i Położnictwa

Zakład Psychologii Zdrowia

prof. dr hab.

Marta Makara-Studzińska

Kierownik Zakładu

ul. Kopernika 25

PL 31-501 Kraków,

tel: +48 (12) 421 40 10

fax: +48 (12) 429 48 72

marta.makara-studzinska@uj.edu.pl

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
COLLEGIUM
MEDICUM

przekonaniu najwartościowszą część pracy. Autorka dysertacji przeprowadziła wnikliwe analizy i syntezy uzyskanych wyników badań. Wyniki zostały przedstawione w czytelnych 29 tabelach oraz 18 rycinach.

W dysertacji wykazano, iż rodzina najbliższa oraz organizacje społeczne były dużym wsparciem dla kombatantów i osób represjonowanych w przeciwieństwie do rodziny dalszej, która dawała wsparcie grupie kontrolnej. Konsekwencje w życiu osobistym powstałe na skutek walki, represji, obozu koncentracyjnego, getta, pracy przymusowej występujące w grupie kombatantów i osób represjonowanych to: zerwanie więzi z rodziną, utrata majątku, niemożność podjęcia pracy, pogorszenie warunków materialnych, przymusowa emigracja, nieosiągnięcie celów życiowych, pogorszenie pozycji społecznej, niemożność osiągnięcia wykształcenia, konflikty społeczne. W grupie kontrolnej nie odnotowano takich konsekwencji.

Analiza statystyczna wykazała, że struktura zachorowalności na schorzenia somatyczne dla takich chorób jak: choroby układu nerwowego, choroby metaboliczne, choroby endokrynologiczne, nowotwory, choroby zakaźne nie była istotna statystycznie w badanych grupach, ale liczba zachorowań z powodu wymienionych powyżej chorób była większa w grupie kombatantów i osób represjonowanych.

W zakresie zmiennych dotyczących Zespołu Stresu Pourazowego (PTSD) wg DSM-IV wykazano, że najczęściej podawanymi objawami w grupie kombatantów i osób represjonowanych w latach 1940-1956 były: powracające, natrętne, distresujące sny dotyczące zdarzenia, trudności w zasypianiu lub pozostawaniu we śnie, drażliwość, wybuchy gniewu, nawracające, natrętne, distresujące przypomnienie zdarzenia, fizjologiczna wrażliwość na narażenie na wewnętrzne lub zewnętrzne bodźce przypominające zdarzenie. W grupie

Wydział Nauk o Zdrowiu

Instytut Pielęgniarstwa
i Położnictwa

Zakład Psychologii Zdrowia

prof. dr hab.

Marta Makara-Studzińska

Kierownik Zakładu

ul. Kopernika 25

PL 31-501 Kraków,

tel: +48 (12) 421 40 10

fax: +48 (12) 429 48 72

marta.makara-studzinska@uj.edu.pl

UNIwersytet
JAGIELLOŃSKI
COLLEGIUM
MEDICUM

kontrolnej nie było osób z objawami PTSD. W zakresie zmiennych dotyczących Złożonego Zespołu Stresu Pourazowego (DESNOS) istotne statystycznie różnice wykazano dla: reakcje emocjonalne nieadekwatnie gwałtowne do sytuacji, problemy w ekspresji i modulacji złości, amnezja lub hipermnezja w związku z traumatycznymi przeżyciami, poczucie bezradności, bezsilności, uczucie bycia w nieustannym zagrożeniu bez zewnętrznej przyczyny, poczucie skalania albo napiętnowania (stygmetyzacji), poczucie beznadziejności i rozpacz w badanej grupie. Najczęściej zgłaszanymi objawami w grupie kombatantów i osób represjonowanych w latach 1940-1956 były: reakcje emocjonalne nieadekwatnie gwałtowne do sytuacji, problemy w ekspresji i modulacji złości oraz poczucie bezradności, bezsilności. Analizując zaburzenia nastroju wykazano istotne statystycznie różnice dla badanych zmiennych takich jak: osłabienie koncentracji i uwagi, niska samoocena i mała wiara w siebie, pesymistyczne, czarne widzenie przyszłości, zaburzenia snu, utrata zainteresowań, brak odczuwania przyjemności, wczesne budzenie się rano, obniżony nastrój, drażliwość, podejrzliwość, agresywność w badanych grupach. Analiza zaburzeń depresyjnych Skalą Depresji Becka, a także zaburzeń nastroju wykazała, że w grupie kombatantów i osób represjonowanych częściej występowały zaburzenia depresyjne niż w grupie kontrolnej. Analizując zaburzenia snu Ateńską Skalę Bezsennaści wykazano istotne statystycznie różnice w zależności od badanej grupy. Zdecydowana większość badanych w grupie kontrolnej nie miała zaburzeń snu (84,62%), a w grupie kombatantów i osób represjonowanych w latach 1940-1956 tylko 29,31% osób nie cierpiało na bezsenność. Wśród respondentów analizowano jakość życia kwestionariuszem SF 36. W zakresie wszystkich komponentów jakości życia wyższe wyniki osiągnęli badani z grupy kontrolnej.

Wydział Nauk o Zdrowiu

Instytut Pielęgniarstwa
i Położnictwa

Zakład Psychologii Zdrowia

prof. dr hab.

Marta Makara-Studzińska

Kierownik Zakładu

ul. Kopernika 25

PL 31-501 Kraków,

tel: +48 (12) 421 40 10

fax: +48 (12) 429 48 72

marta.makara-studzinska@uj.edu.pl

UNIwersYTET
JAGIELLOŃSKI
COLLEGIUM
MEDICUM

W rozdziale ósmym przeprowadzono omówienie i dyskusję wyników na tle literatury. Doktorantka analizuje wyniki swoich badań w kontekście innych, analogicznych badań zamieszczonych w literaturze międzynarodowej, omawia także potencjalne mechanizmy obserwowanych zmian oraz korzyści i wskazania do dalszych badań. Wspomina także o ograniczeniach badania.

W oparciu o otrzymane wyniki i dane przywołane w dyskusji Autorka formułuje ciekawe wnioski w kolejnym rozdziale czyli IX. Jest rzeczą wartą podkreślenia, że nie powtarzają one otrzymanych wyników a stanowią syntezę przeprowadzonych badań.

1. W badanej populacji osób represjonowanych w okresie 1940-1956 stwierdzono istotnie wyższe wskaźniki dotyczące zaburzeń psychicznych i somatycznych oraz pogorszenie jakości życia i funkcjonowania społecznego.
2. Przeżycie traumy związanej z represjami w okresie 1940-1956 spowodowało zwiększenie dysfunkcji w zakresie zdrowia psychicznego pod postacią zaburzeń nastroju, lękowych, zaburzeń snu w porównaniu z osobami nierepresjonowanymi. W grupie osób represjonowanych u ponad jednej trzeciej badanych stwierdzono występowanie tzw. „zaburzeń nerwicowych”, które nie wystąpiły w grupie kontrolnej. Podobne wartości stwierdzono w zakresie zaburzeń snu pod postacią bezsenności oraz z pogranicza bezsenności.
3. W grupie kontrolnej tylko w niewielkim odsetku stwierdzono zaburzenia snu. U blisko jednej piątej osób z grupy badanej stwierdzono występowanie zaburzeń depresyjnych w stopniu lekkim.
4. Analiza kryteriów diagnostycznych Zespołu Stresu Pourazowego (PTSD) wykazała istotne statystycznie różnice dla większości badanych zmiennych z wyjątkiem czynnika związanego z trudnościami w koncentracji uwagi. Ponad jedna trzecia badanych osób spełniała kryteria PTSD wg DSM-IV. Również w zakresie zmiennych dotyczących trwałej zmiany osobowości po traumatycznych doznaniach istotne statystycznie różnice wykazano dla wielu objawów, w tym poczucia napiętnowania (stygmatyzacji), beznadziejności i rozpacz.
5. Współwystępowanie schorzeń somatycznych i psychosomatycznych było istotnie większe w grupie osób represjonowanych niż w grupie kontrolnej.

Wydział Nauk o Zdrowiu

Instytut Pielęgniarstwa
i Położnictwa

Zakład Psychologii Zdrowia

prof. dr hab.

Marta Makara-Studzińska

Kierownik Zakładu

ul. Kopernika 25

PL 31-501 Kraków,

tel: +48 (12) 421 40 10

fax: +48 (12) 429 48 72

marta.makara-studzinska@uj.edu.pl

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
COLLEGIUM
MEDICUM

W przypadku chorób układu krążenia, schorzeń układu kostno-stawowego, układu oddechowego oraz układu moczowego stwierdzono różnice istotne statystycznie między badanymi grupami.

6. Wystąpienie zaburzeń związanych z PTSD i trwałej zmiany osobowości w znaczącym stopniu ograniczało prawidłowe funkcjonowanie psychospołeczne w grupie badanej w porównaniu z grupą kontrolną. Wyniki kwestionariusza SF36 wskazują, że kombatanci i osoby represjonowane gorzej oceniali swój stan zdrowia i gorzej funkcjonowali - jakość życia (funkcjonowania psychospołecznego) osób represjonowanych była gorsza niż osób z grupy kontrolnej.

W pracy jest kilka błędów edytorskich, zbyteczne wydaje się umieszczanie wniosków, streszczeń, piśmiennictwa oraz załączników w oddzielnych rozdziałach, jednakże te uwagi nie umniejszają w mojej bardzo wysokiej oceny całości rozprawy.

Doktorantka w poszczególnych frazach swojej dysertacji wykazała się wysokim poziomem znajomości zagadnienia. Formalna struktura rozprawy doktorskiej nie budzi logiczno-metodologicznych zastrzeżeń.

Doktorantka prawidłowo zaplanowała i przeprowadziła swoje badania. Zamierzony plan analiz został przeprowadzony konsekwentnie, z wykorzystaniem różnorodnych, zaawansowanych, adekwatnych metod analizy statystycznej.

W realizacji programu badań oraz redagowaniu tekstów naukowych Doktorantka wykazała się rozeznaniem zastanej wiedzy teoretycznej oraz dojrzałością warsztatu badawczego. Metodologia i przebieg badania miały solidne podstawy w przedstawionym przeglądzie literatury.

Badania niewątpliwie były czasochłonne, wymagały pracowitości, dokładności i rzetelności. Doktorantka dokonała obszernej analizy zebranych danych, zaś uzyskane wyniki przedstawiła w jasny i zrozumiały sposób.

Przeprowadzona dyskusja także wskazuje na dobry warsztat naukowy Autorki rozprawy doktorskiej. Wysłunięte przez Doktorantkę wnioski są spójne z postawionym celem pracy oraz wynikami przeprowadzonych badań. Na uwagę zasługuje także precyzyjny i przejrzysty język zastosowany w

Wydział Nauk o Zdrowiu

Instytut Pielęgniarstwa

i Położnictwa

Zakład Psychologii Zdrowia

prof. dr hab.

Marta Makara-Studzińska

Kierownik Zakładu

ul. Kopernika 25

PL 31-501 Kraków,

tel: +48 (12) 421 40 10

fax: +48 (12) 429 48 72

marta.makara-studzinska@uj.edu.pl

pracy, bogata jakość materiału graficznego, który znakomicie ilustruje i ułatwia interpretację wyników zaprezentowanych w ocenianej dysertacji.

W podsumowaniu stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska mgr Agnieszki Nowakowskiej *pt.*, *Zaburzenia psychiczne i funkcjonowania społecznego kombatantów i osób represjonowanych w latach 1940-1956.*, spełnia wszelkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim, to jest stanowi oryginalne rozwiązanie zagadnienia naukowego, dowodzi ogólnej wiedzy teoretycznej i umiejętności tworzenia warsztatu badawczego oraz stanowi twórczy wkład w rozwój nauki, dlatego też mam zaszczyt przedstawić Wysokiej Radzie Wydziału Wojskowo-Lekarskiego Uniwersytetu Medycznego w Łodzi wniosek o dopuszczenie lek. med. Agnieszki Nowakowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Prof. dr hab. Marta Makara-Studzińska
specjalista psycholog kliniczny
specjalista zdrowia publicznego

UNIwersYTET
JAGIELLOŃSKI
COLLEGIUM
MEDICUM

Wydział Nauk o Zdrowiu

Instytut Pielęgniarstwa
i Położnictwa

Zakład Psychologii Zdrowia

prof. dr hab.

Marta Makara-Studzińska

Kierownik Zakładu

ul. Kopernika 25

PL 31-501 Kraków,

tel: +48 (12) 421 40 10

fax: +48 (12) 429 48 72

marta.makara-studzinska@uj.edu.pl